

БРИСКОВСЬКА О.М.

к.ю.н., старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування Національної академії внутрішніх справ, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ЗІ ЗДІЙСНЕННЯМ ДЗВІНКІВ ТА ПОВІДОМЛЕНЬ ПОТЕРПІЛИМ ПРО ЗАТРИМАННЯ ЇХ РОДИЧІВ ПРАЦІВНИКАМИ ОВС І ВИМАГАННЯ ГРОШОВОЇ ВИНАГОРОДИ ЗА ЇХ ЗВІЛЬНЕННЯ

Одним із протиправних шляхів заволодіння грошовими коштами та майном абонентів мобільного зв'язку є шахрайство. Шахрайства у сфері мобільного зв'язку є розповсюдженим явищем, яке й досі ще не отримало належного висвітлення у науковій літературі. Розмаїття способів учинення шахрайств у поєднанні з небажанням потерпілих звертатись до правоохоронних органів, а також досить ускладненим порядком одержання інформації в операторів і провайдерів телекомунікацій про абонента та зв'язок, впливають на високий рівень латентності цих діянь. За даними МВС України, лише за січень 2014 р. в Україні зареєстровано 497 випадків шахрайств, пов'язаних зі здійсненням дзвінків та повідомлень потерпілих про затримання їх родичів працівниками ОВС і вимагання грошової винагороди за їх звільнення. Найбільше таких кримінальних правопорушень зареєстровано в Донецькій (57), Миколаївській (55), Запорізькій (51) областях. Таке шахрайство, як соціальне явище має кілька специфічних відмінностей. Серед них, на наш погляд, чільне місце посідають усвідомленість, обумовленість і технологічність дій.

Шахрайство полягає у протиправному заволодінні майном або коштами чи придбанні права на них шляхом обману потерпілого чи зловживанням його довірою.

Отже, шахрайство складається з таких ключових компонентів: довіра, омана, психологічний вплив. Ці ключові компоненти чергуються у чіткому порядку. Спочатку триває етап входження у довіру, використовуючи ефект раптовості, вводячи людину в шок, у якому логічне мислення повністю відключається (екстраординарність події для порядної сім'ї), плюс доба суток ніч або ранній ранок. Зазвичай шахраї телефонують жертвам вночі на мобільний телефон, представившись родичем або знайомим і схвильованим голосом повідомляють, що затриманий працівниками міліції за вчинення того чи іншого злочину (вчинення ДТП, зберігання зброї або наркотиків, нанесення тяжких тілесних пошкоджень). Потім – етап розвитку довіри у певні стосунки які, у свою чергу, перетворюються на суто злочинні дії, пов'язана з уведенням об'єкта злочинних домагань в оману. Далі в розмову вступає начебто працівник міліції. Зловмисник абсолютно впевненим голосом з зачитуванням статей КК повідомляє, що уже неодноразово допомагав людям таким чином і обіцяє допомогти зі звільненням. Але якщо раніше гроші привозили безпосередньо йому, то тепер так робити неможливо, так як він боїться втратити погони. І, в решті, настає ключовий момент у розвитку довіри – зловживання нею. Зловмисник повідомляє, що гроші необхідно привезти у визначене місце або передати якийсь людині. Ціна вирішення питання складає суму від однієї до тридцяти тисяч доларів США. Якщо потерпілий згодиться привезти гроші, то йому називають адресу, куди він повинен їх доставити. На тій адресі йому повідомляють ще одну адресу, але при цьому потерпілий попадає під спостереження співників злочинця.

Особи, які здійснюють спостереження, обізнані про методи спостереження і контрспостереження, мають значний досвід управління автотранспортом. Після того як потерпілий залишає гроші в зазначеному місці, або передасть їх, якийсь особі, йому повідомляють де він може побачити свого родича чи знайомого. Зазвичай номер телефону шахраї дізнаються або ж зі спеціальних довідників, або у соціальних мережах, де люди необережно викладають усі свої дані.

Трапляються випадки, коли гроші вимагають перерахувати через платіжні термінали, які встановлені в цілодобових супермаркетах, або через платіжну систему Western Union. Встановлено, що при цьому, в деяких випадках телефонні дзвінки потерпілим поступали від злочинців, які в цей час перебували в місцях позбавлення волі, та володіють артистичними навичками. З сусідами по камері, з якими відбувають покарання, виявляють прізвище, ім'я, по-батькові тієї чи іншої особи, яка має можливість швидко знайти визначену суму грошей, і перерахувати на телефонну карточку, такі гроші злочинці переказують з рахунка на рахунок, а потім переводяться у готівку.

При вчиненні таких шахрайства зловмисник завжди має одного або декілька співників.

Характерною рисою шахрайств у сфері мобільного зв'язку є відсутність документів, пов'язаних безпосередньо із процесом отримання злочинцем коштів від потерпілої особи. Чи не єдиними джерелами доказової інформації, що можуть бути надані абонентом, є документи (предмети), що підтверджують факти здійснення оплати послуг зв'язку на номер шахрая, або на розрахунковий рахунок злочинця через термінал.

Такими можуть бути: оригінали карток поповнення рахунку, чеки, що підтверджують факт здійснення платіжних операцій.

Основними джерелами інформації, за цих умов є відомості про стан мобільного рахунку жертви та злочинця у той чи інший період часу, показання свідків, а також дані про телефонні переговори (SMS-розсилки) та переведення коштів що здійснюються з телефонного номеру на телефонний номер шахрая, або переведення коштів на розрахунковий рахунок через термінал.

Така інформація може бути отримана насамперед від самого потерпілого, а у подальшому – має бути використана для отримання необхідних даних від оператора мобільного зв'язку.

Зокрема, оператором можуть бути надані документи, що містять дані про: особу, яка є власником того чи іншого мобільного номеру; з'єднання абонента; стан мобільного рахунку жертви та злочинця у той чи інший період часу; переведення коштів з телефонного номеру на телефонний номер шахрая.

Якщо встановлено, що потерпілий перерахував гроші через платіжний термінал, то необхідно встановити адресу за якою встановлений термінал, банк, номер рахунку та особу куди потерпілий перерахував гроші. Якщо особа встановлена, а платіжна картка втрачена (викрадена), то слід встановити, хто на думку власника картки міг її викрасти. Вилучити фото матеріали, зроблені під час зняття грошових коштів з картки для встановлення особи, яка знімала кошти для встановлення особи злочинця (окремо досліджують: банкомати, документи, що засвідчують особу; комп'ютерну інформацію (електронні реєстри, журнали, реєстраційні протоколи); відеозаписи або фотознімки, зроблені фото-, відеокамерою банкомату, службою банківської безпеки. Вилучити з нього касові стрічки, виписки, відеозапис або фотознімки).

Тимчасовий доступ до речей і документів. Це один із заходів забезпечення кримінального провадження, який полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та в разі прийняття відповідного рішення слідчим суддею, судом вилучити їх (здійснити їх виїмку). Тимчасовий доступ до речей і документів здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, суду.

У подальшому отримана інформація аналізується та в разі необхідності отримання додаткової інформації, яка має значення для кримінального провадження, щодо встановлення особи злочинця, можливе проведення негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема (щодо абонентського номера оператора мобільного зв'язку): установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263).

За результатами проведення даної негласної слідчої (розшукової) дії слідчий або особа уповноваженого оперативного підрозділу ОВС, якій доручено її проведення, в порядку п. 3 ч. 1 ст. 40, ч. 6 ст. 246 КПК складає протокол відповідно до вимог ст. 104–107, 252 КПК, до якого в разі необхідності долучаються додатки. Протокол про проведення негласної слідчої (розшукової) дії з додатками не пізніше ніж через двадцять чотири години з моменту припинення цієї дії передається прокурору. Прокурор вживає заходів щодо збереження отриманих під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій речей і документів, які планує використовувати у кримінальному провадженні (ст. 252 КПК).